

KULTURA

TILLA DURIEUX BEZ GLUMAČKE KRINKE

Tilla Durieux: »Mojih prvi devedeset godina« / Prijevod s njemačkoga Štefica Martić i Nenad Popović / Nakladnik Durieux / Zagreb, 2001., str. 435

Željko Klement

Velikoj njemačkoj glumici Tilla Durieux istoimeni je zagrebački nakladnik objavio ovu knjigu sjećanja. Bila je rođena 1880. u Beču, s 19 godina prvi put je nastupila na glumačkoj ispitnoj priredbi, uslijedila je potom velika glumačka karijera koja biva prekinuta dolaskom Hitlera na vlast 1933.; tada se seli u Zagreb, u kojem su pohadali školu njezin otac i majka (na gospodovanjima mi se taj zgodan grad neobično dopao, te sam muža uvjeravala da se predbežno tamo skrasimo), gdje s prekidima živi dvadeset godina, a onda se vraća u Njemačku i ponovo počinje nastupati. Cini to praktično do kraja svoga života, a umire početkom 1971. godine.

Njena sudsina nevjerljatno reljefno i paradigmatički pokazuje svu relativnost prijevra velik. Svu njegovu nepreciznost u nastajanju da se izreče i opisuje umjetnička dimenzija nego koga tko je obilježio nekoliko epoha njemačkog teatra, odnosno u europskim razmjerima bio dugotrajno utjecajan i poznat. Umjetnost glume

kojom se ona tako predano i potpuno bavila, kao što se to s blagim privukom konacnog pomirenja ističe, uglavnom traje koliko i izvedba na pozornici. Nešto su drugačije sreće oni koji ma je glas zabijezben jer su nastupali na radiju ili bi im bio snimljen na nekom nosaču zvuka. Naoko je najbolja karijera, barem ukoliko je kriterij trajnost i dostupnost medija u kojem se izražavaju, nekog tko je filmski glumac.

Međutim, iako je glas Tille Durieux sačuvan i na radijskim snimkama, iako je nastupala i u filmovima, definitivno i nepovratno je s njom i nestalo ono što ju je učinilo velikom.

Ova knjiga sažet je i autorski proboran prikaz njenje života, zasigurno vrlo reducirani u iznošenju glumičine nutritine (pa tu nikako neće doći na svoje oni koji voje trač). Neka ne budu preteške riječi – života nevjerljata, čudesna, sa svim zamislivim usponima i padovima koje mogu zateći ljudsko biće, pa čak kadsto i preko te mjere.

Imena velikog broja ljudi s kojima je glumila, s kojima je se družila, s kojima je

dolazila u kontakt današnjim čitateljima ne znače ništa. Preselili su se u povijest i njima se bave stručnjaci, ako se i itko ikako bavi. Preostala su ipak i neka imena ljudi kojih je značenje unekoliko sačuvano; Tilla Durieux je tako godinama glumila u teatrima koje je vodio Max Reinhardt, odnosno, činila je to i s redateljem Erwinom Piscatorom. Novčano je pomagala Rosu Luxemburg, pila je kavu u kavani gdje su je upozorili na Lenjinu i Trockoga, njen veliki portret izradio je Auguste Renoir, njenim likom bili su potaknuti kipari poput E. Barlacha, M. Duras, F. Schweitzer, crtao ju je i O. Kokoschka. Uspjela se izboriti za pohoda glumačku školu u vrijeme kada je mogućnost obrazovanja žena bila mala, a glumački se poziv smatrao nečasnim.

Neprestano je putovala, mijenjala kazališta, sama kreirala kostime za nastup, trčala doslovec s jedne predstave na drugu, radila svaki dan u jednu, s međubrojno različitim repertoarom, kadsto i više predstava u danu. Jer takva su bila kazališna vremena u prvim

desetljećima prošloga stoljeća. Letjela je balonom i avionom na samim početcima zrakoplovstva, bila u smrtnoj opasnosti, za sebe neprestance tvrdila da nije lijepa. Na nju je jako utjicao trgovac umjetninama Paul Cassirer, postala je njegova supruga, a ta erupтивna ljubavna veza završila je tragično kao u kavku teatra. Ona ga je željela napustiti, on ju je želio nečim dojmljivim zadržati, pucao je u sebe s nakanom ne da počini samoubjstvo, ali pošlo je po zlu.

Bježeći pred Hitlerom,

sad s drugim mužem, došla je do Skoplja, pa je morala oputovati Beograd po vize i to je baš bilo onoga dana kad je počelo njegovo bombardiranje.

Vratila se tada u Zagreb, tu je pomagala partizane, poslije završetka rata radila još šest godina kao švelja u lutkarskom kazalištu, dobila jugoslavensko državljanstvo, a onda ponovno u Njemačku, novo započinjanje u kazalištu s malo preostalih umjetnika koje je poznavaла prije rata. Možda zvuči paradoksalno, ali iznova je bilo silno teško, ponovno brojna neshvaćanja i razočaranja. Odlične kritike, brojna državna priznanja i odlikovanja, akademije u gledalištima i na otvorenoj sceni, a s drugačije strane nitko ju ne želi angažirati kao stalnu članicu nekog ansambla. Na pitanje odakle joj snaga za život poput njena odgovara: »Iz svog humora, iz svoje borbenе volje i iz riječi Angelusa Silesiusa: Čovječe, postani biće!«

Sve je manje ljudi još živo koji su imali prilike gledati glumu Tille Durieux. A ona je o svomu zanimanju zapisa da samo glumac »skida

pred javnošću svaku kriniku, dok na koncu ne ostane golo meso, i to čini nesvijesno, gonjen nekom nepoznatim silom.« Nešto od skrovitosti te sile moguće je naslutiti i citajući ovu knjigu. Podjednako je moguće ovdje osjetiti i golo meso nje na biću koje je nesumnjivo mnogo dalo umjetnosti. Živjela je dugo, progovorila o jednom velikom civilizacijskom razdoblju, o stoljeću koje će biti zapamćeno po dva svjetska rata, a u oba je bila i aktivni sudionik i prava žrtva.

Citajući knjigu »Mojih prvi devedeset godina«, čovjek je neprestanski pita je li to uistinu živjela osoba poput Tille Durieux? Je li moguće da je toliko bitnih ljudi svoga vremena upoznala, da se s tolikom množinom velikih ljudi s različitim područja ljudskog duha družila?

Zar je uistinu toliko stvari stigla učiniti, zar nije pretrpjela toliko nepravdi, toliko nesreća što bi dostigalo za više ljudskih života od toga njena tako bogatog? A od kojeg je na posljetku preostalo par sjećanja, fotografija, slika, kipova, stranica. Pa, je li to mnogo ili malo?

IZLOG KNJIGA**Josip Barković****»Rasples u Rimu«**

Pavičić, Zagreb, 2002., str. 246

U središtu radnje novoga romana Josipa Barkovića »Rasples u Rimu« je djelovanje vodstva Zagrebačkoga velesajma sredinom 20. stoljeća, koje zbog svojih liberalnih gospodarskih stajališta dolazi pod udar reprezivnoga aparata za mijenjanje svakoga političkog otpora. Ključne uloge u romanu imaju Vladimir Bakarić, zvan Buda, i tadašnji zagrebački gradonačelnik Večeslav Holjevac.

Barry Gifford**»Noćni ljudi«**

VBZ, Zagreb, 2002., str. 146

»Noćni ljudi« jedan je od najpopularnijih romana američkoga romanopisca, dramatičara i scenarista Barryja Gifforda. Zamišljen i ispisani kao ulančana serija *on the road* priča, smještenih u tajnovito okružje američkoga juga, ovaj roman još je jedna uspješna, giffordovska simbioza romana ceste, film noir i novogodišnja horora.

Vesna Parun**»Suze putuju«**

SKUD »Ivan Goran Kovačić, Zagreb, 2002., str. 67

U najnovijoj pjesničkoj zbirci Vesne Parun, koja nosi podnaslov »bolnički soneti«, skupljeno je 30-ak autobiografskih soneta, nastalih za poesiju bolevanja u bolnicama na Svetome Duhu i u Stubičkim Toplicama.

Michel Houellebecq**»Elementarne čestice«**

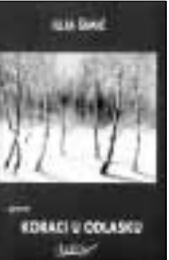
Društvo hrvatskih književnika, Zagreb, 2002., str. 358

Ova knjiga Michela Houellebecqa, danas vjerojatno najkontroverznejega francuskog pisca, razorno je autentična, nadmašna u pogadanju bolnih mesta i u svojoj moći fascinacije: premda nam pokazuje više nego što možemo podnjeti, ostaje nam zagledani u ogledalo, prepoznavajući najgori, prokleti dio sebe.

Andelko Mrzljak**»Kratka devetka«**

Mozaik knjiga, Zagreb, 2002., str. 125

»Kratka devetka« prva je, ali ne i početnička knjiga Andelka Mrzljaka. U toj neobično zanimljivoj knjizi, koja će zacijelo uzbuditi one s imao istančanjim književnim ukusom, autor u kreativnome književnom činu stvara nove tematske svjetove u kojima žive junaci neobičnih sudbina, junaci kadsto uzeti iz prostora u kojemu knjige razgovaraju među sobom.

Ilija Šimić**»Koraci u odlasku«**

Pučko otvoreno učilište Velika Gorica, Velika Gorica, 2002., str. 95

»Koraci u odlasku« je knjiga pjesama kojom Ilija Šimić potvrđuje svoju autorskiju i životnu zrelost. U svakome svome stihu pjesnik je okrenut životu, kojega brani potragom za onim pravim i trajnim osjećajima i žudnjom za ljubavlju...

POETIZIRANA LITERATURA NEW AGEA**Jadranka Pintarić**

Josip Meštrović: »Andelima ne trebaju rijeći« / ArTresor naklada / Zagreb, 2001., 215 str.

potoka koje prije toga umijeće u slanu vodu, a nakon toga ih jednostavno isplijunu na pod kolibe. Starac je uz to »jelo« obilno točio rakiju i tako su napsjetku slani obluti doista bili nezabavniji večera. Neka mi bude oproštenje (a to je posve u duhu knjige), ali tako su ti Meštrovićevi »obluti« dje-lovali na mene.

Isprva sam bila sumnjičava spram (ah, ne, još jedne knjige) o tzv. samorazvoju i tzv. poduzimanju razine svijesti – a što u devedeset posto slučajeva bude prodavanje magle i egomanijačka skribomanija) toga »žada u slanom umaku«, ali kad sam iskusila, poput onog mladog Kinea da je oblutak »u ustima oставio slatkasti i pomašno gorak okus« (ali i to da su mlađi od starca dobili po što su došli, kao i ja to čemu se nisam ni nadala), doputila sam da me (naučena) osjetila mogu i prevariti i da je vrednije (hermetički, da prostite) u ovom slučaju jednostavno se prepustiti intuiciji, ono-mu nečem jungovskom, da

vas vodi tamo kamo se taj »oblutak« zakotrija, no... no, to kdo zna čime – ne bih se usudila to imenovati.

A da biste vi ipak ponešto shvatili o čemu je riječ u ovoj knjizi, reći ću da je u povorcu Marko Grčić napisao da je riječ o djelu kojeg obuhvaća gotovo dvadeset godina spiritualne biografije. Tonko Maroević je to pak nazvao »introspektivnom meditativnom programom«. Pred streličkim vodom rekla bih da je to protrošto što ju je porodila duša koja teži istančanosti, poetizacija u prozici Zapadnjaka kojem su bliski istočnjački načini mišljenja (filozofske/ spiritualne), za prigodu zatomljene intelektualne (ekumenističko, općeljudsko) odnosno kognitivne (socijalne) strukture.

Stoga, tu je sabrano mnogo istaknutih i duhovnih uvidova (od vrste koja se nikada ne stječe ni knjiški ni metodom tude kože), asocijacije na stečeno znanje i tude rečenice i tude aforizme i izreke, jezičnih igara koje su rezonantne onomu tih prepoznavajućim, zamršenim (katkad čak pomalo sofističkim) logičkim izvoda. Tu ima svetoga i profanoga, uživjenoga i bogohulnoga, slobodarskoga i uzničkoga, nedužnoga i razvratničko-perišnoga.

Biće bih slobodna reći, u najboljem smislu, to je nevježovska (rekli bismo, onaj pravi i autentičan glas »ere Vodenjaka«) literatura, poetiziranog izričaja, koja u domaćem kontekstu (hej, to je nešto dobro i pohvalno!!!) sabire breme teška i (duževnijih naporâ) vrijedno-ga da je u isti dan poslije: kršćanstvo (izvorno, a ne institucionalizirano!) – s kritičkim odmatkom, ponajbolje (ekumenističko, općeljudsko) od svih drugih vjerskih sustava (budizma, zena, hinduizma itd.), klasično humanističko obrazovanje Europejaca kojeg nije iskvario ni kozmopolitizam ni intelektualni konzumerizam.

Stoga, tu je sabrano mnogo istaknutih i duhovnih uvidova (od vrste koja se nikada ne stječe ni knjiški ni metodom tude kože), asocijacije na stečeno znanje i tude rečenice i tude aforizme i izreke, jezičnih igara koje su rezonantne onomu tih prepoznavajućim, zamršenim (katkad čak pomalo sofističkim) logičkim izvoda. Tu ima svetoga i profanoga, uživjenoga i bogohulnoga, slobodarskoga i uzničkoga, nedužnoga i razvratničko-perišnoga.

ZAMKA POSTMODERNISTIČKE METAFIKCIJE**Velimir Visković**

Si vih pet novela nove zbirke Irene Lukšić, poznate rusistice i prozaistice, pripada žanru postmodernističke metafikcije. Radi se o tipu proze u kojemu pisac propisuje vlastiti književni prozne: tematizira samo nastajanje teksta te se poigrava motivima i postupcima preuzetima iz književne tradicije. Za tu vrstu književnosti karakteristična je svijest da su sve veće već ispričane: stoga novi pisac samo rekomponira i reinterpretira poznate motive, dovodeći ih u nove odnose i otvarajući nove vizure na već videno.

Postmodernistička svijest o pripovedačkom procesu kao relatarionu prema tradiciji literarnosti potencirana je u knjizi »Krvavi mjesec nad Pompejima« i izbornom ambijentu u kojima se radnja novela odigrava: uglavnom je zbijanje vezano za simpozije na kojima se susreću teoretičari i povjesničari književnosti. Čak i u dvjema novelama koje su situirane u Karlovc (Lukšićeva je rodom iz Duge Rese) kao poprište zbijanja pojavljuje se Gradski muzej, odnosno književna tribina na kojoj će se govoriti o Tribunovoj knjizi novela (bolje reći – pripreme za odlazak na tribinu).

Doduše, teško je u ovom slučaju govoriti o »radnji« ili »zbivanju« jer u novelama Irene Lukšić zapravo i nema klasične radnje utemeljene na čvrstom zapletu: njezini su sile disperzivni, pripovijedanje diskontinuirano, isprekidano umetanjem brojnih tzv. katalitičkih dionica.

Irena Lukšić: »Krvavi mjesec nad Pompejima« / Ceres / Zagreb, 2002., 158 str.

između pripovijednoga i pripovijedanoga vremena».

Lukšićeva se voli poigravati i unošenjem iskaza na stranim jezicima; tako u »Gradovima ispod mora« nalazimo ulomke pisane čak